Proměny duchovní písně ve Slezské církvi evangelické příchodem nového chorálního¹

Marcel Pastirčák

Hudba je v evangelické církvi důležitou součástí liturgické i neliturgické části náboženského obřadu. Vlivem sociálních, politických, historických událostí prochází duchovní hudba (hudební, ale i literární složka) neustálým vývojem. Pramennými doklady procesu vývoje duchovní hudby jsou již po staletí dochované kancionály a chorálníky. Jeden z charakteristických rysů dnešní duchovní hudby je např. její zaměření na různé věkové kategorie věřících. Písně si kladou za cíl oslovit jak malé děti, tak také nabídnout hlubší zamyšlení lidem ve víře pevně zakotveným, ale i poskytnout útěchu lidem na sklonku jejich života. Oprávněně se mezi věřícími traduje moto: *Kdo zpívá – dvakrát se modlí*.

V této studii je předmětem zkoumání nový chorálník používaný pro doprovod písní určených ke společnému zpěvu během bohoslužeb ve Slezské církvi evangelické augsburského vyznání (dále jen SCEAV), a to jak jeho vznik ovlivnil podobu duchovní písně.

I. Stručná historie Slezské církve evangelické

Slezskou církev evangelickou augsburského vyznání řadíme mezi protestantské církve.² Církve hlásící se k protestantské větvi církve vycházejí z reformačního učení Martina Luthera formulovaného v jeho 95 tezích v roce 1517. Označení *Slezská* geograficky vymezuje výskyt této komunity lidí (graf č. 1).³

Přídomek „augsburského vyznání“ lze spojit s dílem stěžejním pro luterskou církev, a to sepsáním *Augsburského vyznání víry* v roce 1530, jehož cílem bylo duchovně očistit luterskou církev. Počátky evangelické církve provázelo velké

¹ Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2020_011 (Kontexty české a slovenské hudební kultury).

² Daniel Spratek, „Stručná historie Slezské církve evangelické a.v. SCEAV“, in *Slezská církev evangelická a. v.* [online]. Dostupné na <http://www.sceav.cz/cs/historie/item/879-stručná-historie-slezské-církve-evangelické-a-v>. [cit. 3. 8. 2020].

³ „Obyvatelstvo podle krajů a podle náboženské víry k 26. 3. 2011“, in *Český statistický úřad* [online]. Dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/1702201404.pdf/a626c8ab-f39f-48e0-adf3-03da8cc4da79?version=1.0>. [cit. 3. 8. 2020].

Graf č. 1: Počty příslušníků SCEAV podle krajů ke dni 26. 3. 2011

obrozené hnutí, takže na konci 16. století se téměř celé Těšínsko hlásilo k luteránství.⁴

Zvrat nastal počátkem 17. století, kdy začali být evangelíci pro svou víru pronásledováni, což ukončil v roce 1648 Vestfálský mír zajišťující právo evangelíkům na jejich víru. V roce 1654, kdy byly evangelíkům zabráněny kostely, v důsledku toho se evangelíci museli scházet ilegálně v horách, kde se konaly bohoslužby pod otevřeným nebem. Po uvolnění represí byla zahájena výstavba evangelického kostela v Těšíně, který se nazýval *Ježíšův kostel*.⁵ I přesto nebyla situace lehká, protože tendence rekatolizace na Těšínsku sílily. Uvolnění zajistil až toleranční patent císaře Josefa II., který poskytl možnost budovat jak nové stavby, tak i samotnou evangelickou církev, která v další době byla přiřazena do rakouské evangelické církve, která do roku 1785 měla konzistoř⁶ v Těšíně. Rovnoprávnost mezi katolickou a evangelickou církví zajistil až protestantský patent v roce 1861, který definoval práva členů protestantských církví v rakouské monarchii a zajistil rovnoprávnost mezi církví katolickou a evangelickou.⁷

⁴ „Život“, in *Lutherova společnost* [online]. Dostupné z: <http://luther.cz/zivot/>. [cit. 8. 9. 2020].

⁵ Základní kámen byl položen v roce 1710 a stavba byla dokončena v roce 1772.

⁶ Nejvyšší správní orgán evangelické církve v té době.

⁷ Protestantský patent z roku 1861 začal platit v rakouské monarchii. V Uhersku byl v platnosti už od roku 1859.

V roce 1918 se část sborů přidala k církvi Československé, jiné k německé nebo polské církvi evangelické. Následně se v roce 1920 (právním přiřazením části Těšínska k Československu), několik sborů situovaných na předčeskoslovenskou hranici přihlásilo k Polské evangelické církvi a rozhodlo vytvořit novou církev nazvanou *Augsburská evangelická církev ve východním Slezsku v Československu*.⁸ V tomto období měla evangelická církev převážně polský charakter, z čehož do dnes pramení dvojjazyčnost SCEAV.

Během druhé světové války se bohoslužby vysluhovaly v německém jazyce, všechny sbory Slezska přisouzeny německé konzistoři se sídlem ve Vratislavi a většina pastorů přišla o svůj post. Po skončení války byly sbory zdecimované, nicméně evangelici na Těšínsku během válečného období nezanikli a definitivně se osamostatnili v roce 1948, i když k přejmenování na *Slezskou církev evangelickou augsburského vyznání* došlo až v roce 1950.

Evangelíky fatálně zasáhl rok 1991, z důvodu rozdělení Slezské církve evangelické na Slezskou církev evangelickou augsburského vyznání (SCEAV) a Luterskou evangelickou církev augsburského vyznání v České republice (LECAV). Důvodem byl mimořádně svolaný synod⁹ v roce 1991, který chtěl odvolat tehdejšího biskupa, kterým v té době byl Wilhelm Stonawski.¹⁰ Stoupenci stávajícího vedení však návrh synodu odmítli uznat a v důsledku toho došlo k rozdělení SCEAV. Novým biskupem SCEAV se stal Vladislav Volný.¹¹

Progrese v počtu lidí hlásících se k nějaké víře má dlouhodobě klesající tendenci (graf č. 2),¹² přičemž úbytek členů SCEAV má přímou úměru s celostátním průměrem (graf č. 3).¹³ Přestože míra religiozity v České republice není vysoká, v celostátním měřítku patří Slezsko k regionům s vyšším počtem věřících (obr. č. 1).¹⁴

⁸ Jednalo se o sbory Třinec, Bystřice, Komorní Lhotka, Návisí, Dolní Bludovice a Orlová.

⁹ Nejvyšší správní orgán SCEAV.

¹⁰ Hlavním bodem programu byla „Výzva k očistě ve vedení SCEAV“, v níž bylo požadováno odstoupení stávajícího biskupa a jeho náměstka. Wilhelm Stonawski se posléze stal biskupem LECAV.

¹¹ Úřad biskupa zastával v letech 1991 až 2006.

¹² „Vývoj počtu obyvatel podle vztahu k víře v letech 1921–2011“, in *Český statistický úřad* [online]. Dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014u.pdf/01f30a64-450d-4762-97c5-91c42c39cc69?version=1.0>. [cit. 8. 3. 2020].

¹³ „Obyvatelstvo podle náboženské víry a pohlaví podle výsledků sčítání lidu v letech 1921, 1930, 1950, 1991, 2001 a 2011“, in *Český statistický úřad* [online]. Dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/32846217/130055160118.pdf/a204f503-a62a-45a8-b517-fc564f8fc9c2?version=1.0>. [cit. 8. 3. 2020].

¹⁴ „Územní rozložení věřících“, in *Český statistický úřad* [online]. Dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a03.pdf/330cec76-3e0a-4ef0-8822-aa4d6f21d78e?version=1.0>. [cit. 8. 3. 2020].

Graf č. 2. Vývoj počtu obyvatel podle vztahu k víře v letech 1921–2011

Graf č. 3. Počty lidí hlásících se ke SCEAV v letech 1921–2011

Obr. č. 1. Podíl věřících dle sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011

II. Předchůdci současného chorálního ve 20. století

Zjednodušeně lze kancionál a zpěvník definovat jako soubor textů duchovních písní, k němuž v chorálníku lze najít notové zápisy a harmonizace především pro varhany. Vzhledem k datu vzniku SCEAV (1923) neexistuje mnoho kancionálů, které by svým vznikem byly přímo svázány s touto církví. Rovněž vzhledem k dvojjazyčnosti SCEAV dané historickým kontextem a geografickým umístěním se kancionály i chorálníky vyvíjely spíše samostatně.

Český kancionál Evalda Krygela

Evangelický kancionál Evalda Krygela měl zásadní vliv na vývoj písní pro těšínské evangelíky, jelikož to byl první český kancionál používaný ve Slezské církvi evangelické. Na výběr písní do Krygelova kancionálu měl významný vliv zpěvník Třanovského *Citara sanctorum*.¹⁵ První verze kancionálu nevyšla jako jednotný svazek, nýbrž postupně v blocích písní na poměrně nekvalitním papírovém

¹⁵ Český psaný kancionál z roku 1636 je nejvýznamnějším dílem Jiřího Třanovského. Jako alternativní název kancionálu se někdy uvádí *Tranoscius*.

podkladu pomocí cyklostylu. Vázaná verze vznikla až v roce 1947. Za nejnovější verzi českého kancionálu navazujícího na Krygelovo dílo lze považovat páté vydání z roku 1989, které se používalo až do roku 2005, kdy byl vydán nový evangelický kancionál, a následně v roce 2012 také nový chorálík (soubor notových zápisů ke kancionálu). Od prvního k poslednímu vydání uběhlo 42 let, přičemž byl tento kancionál používán 58 let. Společně s chorálíkem Josefa Podoly a jeho dodatkem se používalo až do vydání nového kancionálu v roce 2005. Jistý hluchý prostor vznikl v letech 2005–2012, kdy chyběly harmonizace nově zařazených písní z evangelického kancionálu, což byl zásadní impuls pro tvorbu nového chorálíku.

Polský Kancyonat Jerzyho Heczka

Za zdroj písní pro nový chorálík je nutno považovat i vznik prvního polského kancyonatu Jerzyho Heczka s názvem *Kancyonat czyli śpiewnik dla chrześcian ewangelickich*. Ten se zrodil v důsledku česko-polských národnostních tlaků v církvi na Těšínsku. Po zavedení protestantského patentu v roce 1861 došlo sice k zrovnoprávnění postavení katolické a evangelické církve, nicméně se otevřel prostor nejen pro duchovní, ale i národní probuzení. Tyto patriotické spory neměly ani evangelíky.

Jedním z výsledků těchto třenic byl právě *Kancyonat Jerzyho Heczka*, který postupně zcela vytlačil Třanovského *Citharu sanctorum*. Obsahově sice vycházel z překladů Třanovského *Cithara sanctorum*, ale v kancionálu Jerzyho Heczka byly zařazeny i překlady z německých kancionálů, písně polských autorů, a dokonce i písně Jerzyho Heczka. O jeho významu a popularitě svědčí i fakt, že v průběhu sta let prošel jednadvaceti vydáními, přičemž poslední lze datovat k roku 1954. Ve sborech SCEAV, kde ještě doposud vysluhují bohoslužby polsky, se tento kancionál používal až do roku 2002, kdy byl zaveden nový *Śpiewnik ewangelicki*.

Chorálík Josefa Podoly

Josef Podola pro Slezskou církev evangelickou vytvořil dva samostatné chorálíky – český¹⁶ a polský,¹⁷ oba datované k roku 1961. Český byl zpracováním písní ke kancionálu Krygela, polský ke kancionálu Heczka. V obou chorálících lze poměrně snadno rozpoznat Podolův kompoziční styl, ve kterém i při letmém

¹⁶ Na české straně se používal chorálík, který vytvořil pastor Evald Krygel, jež byla pomocným dílem obsahujícím jen ty nápěvy, které nebyly v chorálíku Klusově a Pustowkové, používané do té doby v evangelické církvi.

¹⁷ Dříve než Josef Podola vytvořil harmonizace ke kancionálu Heczka, hrálo se na polské straně z chorálíku *Melodyje pieśni kościelnych używanych w zborach ewangelickich na Śląsku*.

pohledu můžeme s určitostí konstatovat, že jako fakturu v písních nejčastěji využívá syrrytmii a čitelnou fakturu¹⁸.

V roce 1971 byl uveden do užívání dodatek ke stávajícímu chorálníku Josefa Podoly s cílem zařadit hybnější písně pro tehdejší mladé členy sborů, přičemž oba dodatky byly jazykově samostatné (český, polský). Přestože dodatek vyvstal z potřeby rychlejších písní, Podola přistoupil ke zpracování písní opět syrrytmicky s harmonicky předvídatelnou sazbou (notová ukázka č. 1).¹⁹

Notová ukázka č. 1: Podolova úprava písně v přísné syrrytmii

Ach, vzpomínám

Hudba: Charles Millard Fillmore † 1952

Ve zpracování, které je zařazené v novém chorálníku, lze najít více prostoru pro samostatné vedení basu i pohyb vnitřních hlasů. Rovněž harmonicky je píseň zpracována bohatěji (notová ukázka č. 2).²⁰

¹⁸ Tyto harmonizace Podola vypracovával v rámci svého studia kompozice jako harmonická cvičení, která mu jeho vyučující vždy korigoval. S nadsázkou tedy lze říct, že toto pro Slezskou církev evangelickou významné dílo, které na více jak půl století zásadním způsobem ovlivnilo hudební vývoj této církve, je v podstatě studentskou prací vznikající během výuky hodin kompozice.

¹⁹ Josef Podola, *Dodatek k českému chorálníku Slezské církve evang. a. v.* (Ostrava: Moravské tiskařské závody, 1971), 1.

²⁰ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Chorálník k Evangelickému kancionálu* (Český Těšín: Infiniti art, 2012), 213.

Notová ukázka č. 2: Rozdíl ve zpracování vůči verzi Josefa Podoly

Ach, vzpomínám

Hudba: Charles Millard Fillmore † 1952

Zpěvník Gloria

Zpěvník *Gloria*²¹ sehrál ve vývoji písně ve SCEAV rovněž významnou roli. Jednak se z něj čerpaly některé písně do nového chorálního, ale především to byl hlavní zdroj písní na biblických hodinách v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Při tvorbě zpěvníku Gloria se čerpalo z drobných svazků, které si křesťanské sbory neoficiálně vytvářely pro svou potřebu, které se mezi sbory šířily, což vyústilo roce 1982 v myšlenku na vznik souborného díla, jež by tyto materiály sjednotilo.

III. Vznik současného chorálního

Dřívější podoba chorálního (melodie provázená číslovaným basem) je v dnešní době již neužívaná. Ve většině případů se volí možnost detailně zpracovaných písní převážně do čtyřhlasu. Lze tedy bezpečně říct, že to, jak je píseň v chorálním zpracovaná, má neoddiskutovatelný dopad na její výslednou podobu, jelikož to předurčuje, jaké písně a v jakém duchu se budou provozovat po desetiletí.

Hlavní podnět pro tvorbu nového kancionálu a potažmo i chorálního vzešel z potřeby přepracovat stávající zpěvník, který byl tehdy už velmi zastaralý. Vydání chorálního se jevilo jako naprostá nutnost, když byl v roce 2005 vydán český kancionál, neboť v podstatě pro většinu sborů, které nemají varhaníky schopné opatřit si doprovod písní vlastními silami, bylo velmi obtížné s tímto kancionálem pracovat. Použitelné byly vlastně jen ty písně, které již své harmonické zpracování

²¹ U tohoto zpěvníku nelze uvést bibliografický odkaz, jelikož materiál lze označit jako samizdatovou literaturu, ve které se nenachází tiráž.

měly z dřívější doby. Jedním z úskalí Podolova chorálního bylo, že autor k písni často přistupoval jednotným kompozičním stylem. Podola však skvělým způsobem harmonizoval starší písně dle zásad o harmonizaci chorálů (notová ukázka č. 3).²² Verze v novém chorálníku již na první pohled zaujme vypjatější fakturou písně (notová ukázka č. 4).²³

Notová ukázka č. 3. Harmonicky citlivě zpracovaná píseň Josefem Podolou

Píseň č. 103 Ježíš pán života mého

V chorálníku z roku 1961 je zapsána v půlových notách a tónině C moll

Notová ukázka č. 4. Alternativní verze písně s harmonicky vypjatější sazbou

Píseň č. 103 Ježíš pán života mého

Klíč pro výběr písní

Klíčovou roli sehrál průzkum, který byl důležitý pro rozhodování, které písně musí být zachovány a které budou nově zařazeny. Tento průzkum spočíval v distribuci a zpětném vyhodnocení dotazníků po jednotlivých sborech Slezské církve evangelické. Dalším klíčovým kritériem pro zařazení do kancionálu bylo, zda už se daná píseň na bohoslužbách v některých sborech zpívá. Tyto písně měly při zařazování samozřejmě přednost. Vezmeme-li v úvahu, kolik různých sborů se

²² Josef Podola a Evald Krygel a Slezská církev evangelická a. v., *Chorálník k evangelickému kancionálu Slezské církve evangelické a. v.* (Praha: Polygrafia 3, 1961), 39.

²³ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Chorálník k Evangelickému kancionálu* (Český Těšín: Infiniti art, 2012), 68.

do tohoto dotazníku zařadilo a jak individuální je každý sbor v hudební rovině během bohoslužebného života, je jasné, že razantní selekce v podstatě nebyla možná. Při výběru nových písní a jejich zařazování do patřičného oddílu kancionálu probíhala nad každou zvažovanou písní diskuse o její vhodnosti pro zařazení, kde pro 800 aktuálně zařazených písní, které prošly výběrem, bylo v součtu zvažováno asi 8000 písní z různých zdrojů.²⁴ U některých písní se vzhledem k jejich rozsahu musely vypustit některé sloky. I po textové stránce zasáhl nový chorálník do podoby duchovní písně. Nebylo však přistoupeno k vypuštění slok ze závěru písní, nýbrž se vždy snažila zachovat strofy, které nejlépe korespondují s hlavním sdělením písně a jsou dobře deklamovány.

V dnešní době jsou nově vznikající písně často komponovány pod vlivem současných hudebních trendů, takže bychom našli mnohé paralely s písněmi patřícími do oblasti popu či folku. V duchu tohoto hudebního stylu se písně doprovázejí nejčastěji rytmizováním doprovodu podle akordových značek, kde lze vidět, jak je rytmika písně složitá, výrazně synkopovaná s charakteristickým rysem předražených poslední dob v taktu (notová ukázka č. 5).²⁵

Notová ukázka č. 5: Faktura písně s výrazně stavěnou rytmikou

Píseň č. 671 Když mě láska Tvá

²⁴ O výběru písní rozhodovala komise vedená Mgr. Janem Cieślarem.

²⁵ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Chorálník k Evangelickému kancionálu* (Český Těšín: Infiniti art, 2012), 382.

V případě, že píseň má charakter skladby z oblasti populární hudby, bývá složitě vytvořit vhodný doprovod ve čtyřhlasé sazbě a musí se k vypracování doprovodu přistoupit tak, aby alespoň nějaký hlas v písni udržoval pravidelné metrum, jehož by se lidé mohli držet a bezpečně rozpoznat první doby, pokud je melodie písně utvořena synkopicky. Je tak třeba si uvědomit, že harmonizace je vytvořena pro varhany a bude provozována nejčastěji v kostele. Nejde pouze o akustické vlastnosti daného prostoru, ale i o zpoždění zpěvu lidí vůči doprovodu. Často musí být zpracování písně jistým kompromisem, jak tomu je v ukázce, kdy při jiném než varhaním doprovodu, by se faktura písně musela zpracovat volněji. V tomto případě zajišťuje bas a zbylé vnitřní hlasy udržení pravidelného metra v čtyřhlasé sazbě.

Zásady tvorby písni v chorálníku a způsoby jejich uplatnění

Při zadávání zakázky na harmonizaci písni jednotlivým autorům byl vypracován pracovní komisí instruktivní materiál se závaznými pokyny, jak při zpracování písně postupovat. Při podrobnějším zkoumání chorálníku lze dojít k závěru, že vize komise nebyla a často ani nemohla být dodržena, jelikož i dobře míněné teoretické rady se mohou v praxi minout účinkem.

Níže uvádíme pokyny k vypracování písni, které byly stanoveny.²⁶

- a) Pokud je ve zpěvníku píseň opatřena akordovými značkami, je třeba se jimi řídit při harmonizaci písně.
- b) Při procesu harmonizace je třeba dodržet celé zpracování písně dané v kancionále, i rytmus, frázování, tóninu.
- c) U mládežnických písni²⁷ postačí trojhlas s akordy a basovou linkou pro klavír.
- d) Celkově, což bude platit zvláště u jiných než mládežnických písni, jde o to, aby harmonizace nebyla na jedné straně umělecky přehnaná, kostrbatá, aby nešlo o experimentování, aby nebyla avantgardní. Písně budou určeny pro poměrně prosté posluchače. Půjde o to, aby zharmonizované písně zněly hezky, přirozeně, aby nedráždily ucho harmonizačními postupy. Jde o harmonizaci písni ke společnému zpěvu, ne skladeb ke koncertování. Na druhé straně by zase harmonizace neměly být „lživé“, primitivní, ale prostě zpěvné. Myslím, že chorálník p. Podoly je vhodným příkladem. Samozřejmě, že nejde o to zcela kopírovat jeho styl. Máme na mysli rozepsání písně do čtyřhlasu.
- e) Je třeba harmonizovat podle zaužívaných pravidel.
- f) Kéž Vám dá Duch svatý radost a chuť do této služby.

²⁶ Zdroj: soukromý archiv Marka Říčana. Jedná se o soupis doporučení vytvořených pracovní komisí, která měla na starosti koordinaci tvorby nového chorálníku.

²⁷ Mysleny jsou písně, které jsou v oblíbenosti především u mladší věkové skupiny, ale lépe je možno tyto písně označit jako ty, kde jsou převážně doprovázeny kytarou.

Akordové značky zapsané v kancionálu jsou často velmi prosté, a nevyužívají plně latentní harmonii písní. Změna harmonizace pak byla vždy ku prospěchu věci. Počet písní, u kterých k tomuto zásahu došlo, je poměrně vysoký a míra odlišnosti vůči původní harmonizaci je značná. V notovém zápise vidíme původní akordové značky v písni *Již dnešní den je za námi* ve verzi z kancionálu, kde krom mimotonální dominanty (H⁷ → e moll) najdeme pouze kadenční vazby (notová ukázka č. 6).²⁸

Notová ukázka č. 6. Původní akordické značky v evangelickém kancionálu

JIŽ DNEŠNÍ DEN JE ZA NÁMI 433
 TIT PAVL ŠIKORA 1912
 RUDOLF K. LUDWIGOWSKI

Již dneš-ní den je za ná-mi, noc se blí-ží zas,
 Spa-si-te-li zů-staň s ná-mi, ne-o-pou-štěj nás.
 Ne-pří-tel zlý vy-u-ží-vá k dí-lu te-mnou noc,
 pro-to ať nás chrá-ní, Kri-ste, tvo-je bo-žská moc.

2. Jak pastýři k vodám čistým vedou stáda svá, / tak tvým slovem
 občerství se duše žíznivá. / Zlé myšlenky sám přemáhěj, klidný
 sen nám dej / a skrze svou andělskou stráž ve své péči měj.

3. Již tu naši milou zemi zahaluje tma. / Starý nepřítel zde šíří opět
 mnoho zla. / Ty ho, Pane, mocným slovem všude odzbrojuj /
 a svým dětem daruj radost, také pokoj svůj.

4. Již je opět plná světél klenba nebeská. / Celý vesmír pevně drží
 mocná ruka tvá. / Nedovol by mne trápily i neklidné sny, / vždyť
 Ty dáváš klidné noci i radostné dny.

5. Již dnešní den je za námi, rychle prchá čas. / Spasiteli, zůstaň
 s námi, neopouštěj nás. / Až půjdeme stínem smrti, sviť nám
 světlo tvé, / s Tebou chceme bytlet věčně v říši nebeské.

²⁸ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Evangelický kancionál* (Český Těšín: Infiniti art, 2005), 523.

Z rukopisu je však patrné, že autor harmonizace přistoupil k písni zcela odlišným způsobem. Harmonických změn oproti akordovým značkám v kancionálu lze najít tolik, že by ani nebylo účelné akordové značky do zápisu v chorálníku vypisovat pro případný kytarový doprovod (notová ukázka č. 7).²⁹

Notová ukázka č. 7: Rukopis autora harmonizace navrhuje harmonické změny

Do autenticity písní se zasáhlo také transpozicemi s ohledem na jejich ambitus. Zlomovým bodem pro rozhodnutí o transpozici písně směrem dolů byla nota *d*² v melodii. Jako kritický bod pro transpozici do nižší polohy pracovní komise stanovila notu malé *g* (graf č. 4).

Graf č. 4: Transpozice písní v novém chorálníku

²⁹ Zdroj: soukromý archiv Marka Říčana.

Nevhodné harmonizace

K tomuto fenoménu dochází v případě, že zpracování písně nekoresponduje s jejím obsahem a podstatou. Jako příklad lze uvést píseň s názvem *Usnul již celý náš dům*. Jedná se o dětskou píseň, která je ve sborech velmi oblíbená (notová ukázka č. 8.).³⁰ Autor zpracování však velmi necitlivě použil doprovod pomocí basu a příznakem vše v rozsahu jednoho obratu akordu. Na místech, kde se melodický tok zastavil, čehož se mohlo využít pro pohyb vnitřních hlasů vycházejících z tématu písně, autor zpracování nevybíravým způsobem tvrdošijně rozkládá příslušnou akordickou funkci. Za zvuku varhan, doprovod písně nikterak nevyjadřuje charakter ukolébavky, ale spíše imituje nepříjemný ostinátní zvuk flašinetu. Přestože píseň byla do chorálního zařazena, může poměrně snadno nastat jev, že píseň se na bohoslužbách nebude zařazovat právě z důvodu špatné kvality zpracování.

Notová ukázka č. 8. Ukázka nevhodné harmonizace

Píseň č. 445 Usnul již celý náš dům

Korektury

Jako každé nově vznikající dílo musel i chorálník projít fází korekcí nejen sazby, ale zejména korekcí zpracování jednotlivých písní po stránce hudební i grafické. Ve výsledku mnohé korektury ovlivnily podobu písní poměrně výrazně (notová ukázka č. 9.).³¹ Kritéria korektury byla stanovena tak, že by se při opravování notového zápisu měla respektovat tvůrčí myšlenka autora a opravovat pouze harmonické chyby. Ani v této oblasti se nepodařilo zcela dodržet zadání s ohledem na to, že korektoři se snažili zohlednit také praktické okolnosti, možnosti

³⁰ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Chorálník k Evangelickému kancionálu* (Český Těšín: Infiniti art, 2012), 246. U této notové ukázky je vhodné přiložit text pro lepší představu o charakteru písně a její nezdařilé harmonizace.

³¹ Zdroj: soukromý archiv Marka Řičana. Zkratka M. Ř. jsou iniciály Marka Řičana, který se podílel na koordinaci procesu tvorby nového chorálního.

Notová ukázka č. 9. Píseň po razantním zásahu korektora

[illegible]

Notová ukázka č. 10. Zásah korektora do rytmicizace v basovém hlasu

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "Nechat". The score is written for piano (piano) and violin (violin). The piano part is in the upper system, and the violin part is in the lower system. The score is written in G major (one sharp) and 3/4 time. The piano part features a complex harmonic structure with many accidentals and a final cadence in the right hand. The violin part is a single melodic line with many accidentals and a final cadence in the left hand. The score is heavily annotated with red ink, including corrections, fingerings, and dynamic markings. A large red arrow points from the word "Nechat" written in red ink to the title "Nechat" written in black ink. The title "Nechat" is written in a stylized, handwritten font. The score is dated "27." in the bottom right corner.

Nechat

27.

varhaníků a rovněž i akustické vlastnosti kostelů, především latenci v dozvuku, kde by výraznější rytmizace v base působila problémy (notová ukázka č. 10.)³²

IV. Srovnání chorálního nového a Josefa Podoly

I zde je na první pohled patrné, jak nový chorálník ovlivňuje duchovní píseň, a to nejen po stránce jejího zpracování, ale i z pohledu výběru písní.³³ Pro Podolův chorálník je charakteristický vysoký podíl opakujících se nápěvů.³⁴ Publikace obsahuje 223 písní, přičemž v dodatku chorálního je písní 30 (graf č. 5).³⁵ Celkem tedy obsahuje 253 písní, které jsou kompatibilní s 577 texty v evangelickém kancionálu. V novém chorálním je situace zcela odlišná – poměr opakujících se nápěvů je podstatně nižší. V chorálním je zařazeno 799 písní, z čehož pouze 59 lze označit jako opakující se nápěv (graf č. 6).³⁶

Graf č. 5: Poměr písní ve starém chorálním

³² Zdroj: soukromý archiv Marka Říčana. Rukopis na ukázce patří pravděpodobně Petru Molinovi, který se podílel na korekcích.

³³ V potaz je potřeba vzít i dodatek k českému chorálnímu, jelikož kancionál, o jehož páté vydání se opíráme, již tyto písně obsahuje.

³⁴ Na jednu melodii lze zpívat více textových verzí.

³⁵ Josef Podola a Evald Krygel a Slezská církev evangelická a. v., *Chorálník k evangelickému kancionálu Slezské církve evangelické a. v.* (Praha: Polygrafia 3, 1961).

³⁶ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Chorálník k Evangelickému kancionálu* (Český Těšín: Infiniti art, 2012).

Graf č. 6: Poměr písní v novém chorálníku

Velmi cenným a zajímavým srovnáním však je rozdělení písní v chorálníchích dle data vzniku písní. Níže je možno srovnat, jak vypadá poměr písní vzhledem k jejich datu vzniku ve starém (graf č. 7)³⁷ a v novém chorálníku (graf č. 8).³⁸

Graf č. 7: Rozdělení písní dle data ve starém chorálníku

³⁷ Josef Podola a Evald Krygel a Slezská církev evangelická a. v., *Chorálník k evangelickému kancionálu Slezské církve evangelické a. v.* (Praha: Polygrafia 3, 1961).

³⁸ Slezská církev evangelická a. v. ve spolupráci s Luterskou církví a. v., *Chorálník k Evangelickému kancionálu* (Český Těšín: Infiniti art, 2012).

Graf č. 8: Rozdělení písní dle data vzniku v novém chorálníku

Z uvedeného vyplývá, že poměry písní dle data vzniku jsou v obou chorálních téměř identické. Existovala dvě zásadní tvůrčí období (1500–1700 a 1800–2000), jež se do chorálních promítla největším počtem zařazených písní. Chorálníky rovněž spojuje viditelný pokles v počtu vzniklých písní v 18. století.

První tvůrčí období (1500–1700) lze z historického hlediska zařadit do období reformace Martina Luthera a vzniku augsburského vyznání víry.³⁹ Historie vypovídá, že toto období doprovázelo velké obrozenecké hnutí v duchovní oblasti. Je tedy nasnadě, že vznikla řada nových písní. Dramatický propad v tvorbě nastává krátce po třicetileté válce, kdy začalo pronásledování evangelíků v českých zemích. Z grafu je možno vyčíst, že v době útlaku byli evangelíci nejméně tvůrčí (propad v letech 1700–1800). Druhé tvůrčí období (1800–2000) lze historicky spojit s tolerančním patentem císaře Josefa II. z roku 1781, který evangelíkům zaručil náboženskou svobodu, a „Jarem národů“ v roce 1848.⁴⁰

Na základě těchto zjištění je možno polemizovat nad tím, zda rčení, že evangelíci nejvíce tvořili, když jim bylo nejhůř, není pouze zažitý a generačně podporovaný mýtus. Data totiž naznačují přesný opak. Evangelíci nejvíce tvořili, když byli svobodní! Současná doba nabízí evangelíkům možnost hudbou vyjadřovat své postoje, volně křesťanské myšlenky šířit jak ve své komunitě, tak

³⁹ Vznik v roce 1530.

⁴⁰ Revoluční rok 1848 se často označuje také jako Jaro národů. Revoluční nepokoje postupně zasáhly celou Evropu a měly přímý vliv na prosazení občanských svobod jednotlivých národů.

i mezi širší veřejnost. Nový chorálník je odleskem těchto skutečností a můžeme v něm nacházet uměleckou i duchovní tvorbu nezávislou na politickém režimu či sociálním složení křesťanské komunity. Přínos chorálníku je pro šíření nových písní zcela neoddiskutovatelný, jelikož definuje penzum písní, které se budou v jednotlivých křesťanských sborech provozovat po dlouhá desetiletí a svým obsahem ovlivní nejen hudební, ale i duchovní rovinu evangeliků, což z odstupem času bude možno chápat jako dobovou reflexi umělecké tvorby i duchovních hodnot.

Transformations of Spiritual Song in the Silesian Evangelical Church Upon the Arrival of a New Choral Book

Abstract

The new Czech choral book must be considered as a publication that fundamentally influenced the form of the spiritual song in Silesia. It is a modern work that reflects the current needs of individual Christian congregations. The time range among the included songs is almost 650 years, drawing not only from the songs of churches registered in the Czech Republic, but also folk tunes, traditionals, etc. Its concept influences the form of the spiritual song especially by the thought that every melody is supposed to be processed in such a way so that it describes the essence of the text's composition and message. With its creation, it not only imprinted a new form of spiritual song, but also influenced which songs will be performed in Christian congregations in the times to come.

Proměny duchovní písně ve Slezské církvi evangelické příchodem nového chorálníku

Abstrakt

Nový český chorálník je nutné považovat za publikaci, která zásadním způsobem ovlivnila podobu duchovní písně na Slezsku. Jedná se o moderní dílo, které reflektuje současné potřeby jednotlivých křesťanských sborů. Časové rozmezí zařazených písní je téměř 650 let, přičemž čerpá nejen z písní církví registrovaných v České republice, ale zařazuje i lidové nápěvy, tradicionály atd. Svou koncepcí ovlivňuje podobu duchovní písně především myšlenkou, že každá melodie by měla být zpracována tak, aby co nejlépe vystihovala podstatu skladby a sdělení textu. Svým vznikem tak vtiskl nejen novou podobu duchovní písní, ale ovlivnil i to, které písně se po dlouhou dobu budou v křesťanských sborech provozovat.

Keywords

Evangelical hymn-book; harmonic accompaniment; harmonization; choral-book; Silesian evangelical church of the augsburg confession; song-book

Klíčová slova

Evangelický kancionál; harmonický doprovod; harmonizace; chorálník; Slezská církev evangelická augsburského vyznání; zpěvník

Marcel Pastířčák
Katedra muzikologie, FF UP Olomouc
marcel.pastircak@email.cz